

כניסת כהנים לבניין שיש בו מת

הרב יאיר חובב – בית המדרש להלכה

- א. הקדמה
- ב. דברי הש"ך ומה שמוקשה בהם
- ג. האחרונים שחלקו על הש"ך
- ד. האחרונים שפסקו כש"ך
- ה. הסבר דברי הש"ך
- ו. סוף טומאה לצאת
- ז. הכרעת פוסקי זמננו
- ח. סיכום

א. הקדמה

אחת מהלכות טומאת מת היא שהמת מטמא את כל הנמצא באהל אחד איתו. ולא זו בלבד, אלא אפילו לאהל הסמוך, אם יש פתח בגודל טפח על טפח, הטומאה עוברת. ואפילו אם הפתח כרגע סגור, אומרים (בהגבלות מסוימות) שסוף הטומאה לצאת. המעיין במסכת אהלות יקבל את הרושם שהדין הזה הוא דין גמור מדאורייתא. אמנם יש פוסקים שהסתמכו על דברי הש"ך וכתבו שדין זה מדרבנן בלבד, ונפק"מ להקל במקום חולי וצורך גדול וכדומה. במאמר זה נעיין בדבריו ונראה שקשה לסמוך עליהם באופן גורף.

השאלה מצויה מאוד בכניסת כהנים לבתי חולים כדי לקבל טיפול רפואי (אפילו כזה שאינו מוגדר כפקו"נ), שבהם ישנם מתים בחדרים מסוימים, והם פתוחים ע"י הדלתות או החלונות לשאר חלקי הבניין. כמו כן, הדבר מצוי בטיפול בחללים והטסת גופות בתא המטען של מטוס. יש להדגיש שהדיון במאמר זה הוא רק בהקשר הספציפי של טומאה העוברת מחדר לחדר. ברמה המעשית, ישנם עוד סוגיות ונושאים שצריך לבדוק ולברר ולפיהם ישתנה הדין במקרים השונים.

ב. דברי הש"ך ומה שמוקשה בהם

כתב הרמ"א ביו"ד¹⁶:

"כהן ששוכב ערום, והוא באהל עם המת ולא ידע, אין להגיד לו, אלא יקראו לו סתם, שיצא כדי שילביש עצמו תחלה. אבל אם כבר הגידו לו,

אסור להמתין עד שילביש עצמו. ודוקא אם הוא באהל המת, שהוא טומאה דאורייתא, אבל אם הוא בבית הפרס או ארץ העמים, שהוא טומאה דרבנן, ילביש עצמו תחלה, דגדול כבוד הבריות".

מקור הלכה זו הוא בדברי תרומת הדשן¹⁷ שכתב שאם הכהן לא יודע שהוא עובר איסור, אין צריך לומר לו, במקום שיש פגיעה בכבוד הבריות. אמנם אם הוא כבר יודע, יש לחלק בין איסורים מדרבנן שכבוד הבריות דוחה אותם, לבין איסורי תורה שאינם נדחים, כמבואר בברכות¹⁸. בגמרא שם מבואר שלכן אין הכהן רשאי להטמא בטומאת אהל שהיא טומאה מדאורייתא, גם במקום של פגיעה בכבוד הבריות, משא"כ טומאת בית הפרס שהינה מדרבנן בלבד, והתירו לכהן להכנס לשם במקרים כאלו.

על דברי הרמ"א כתב הש"ך¹⁹:

"ודוקא אם הוא באוהל המת כו' נראה דוקא נקט באוהל המת אבל אם בבתי הסמוכים לבית שהמת בתוכו אף על פי שהן ג"כ טמאים כדלעיל סימן שעא ס"ד, מ"מ י"ל דאינו אלא טומאה דרבנן כדאיתא בטור סי' זה ופוסקים עב"י דדבר תורה אוהל שיש בו חלל פותח טפח טהור ע"ש ודוק. וכשהבית שהמת בתוכו סתום מכל צד נמי ליכא בבתי הסמוכים טומאה אלא מדרבנן משום דסוף הטומאה לצאת ואם כן בבתי הסמוכים בכל ענין ילביש עצמו תחלה".

דברי הש"ך הללו מעלים כמה שאלות:

1. מנין לש"ך חידוש זה, שלא מופיע בשום מקום, שטומאה העוברת מאהל לאהל ע"י פתח הוא רק מדרבנן? ומה שכתב שדבר זה כתוב בטור ובב"י תמוה גם כן, שהרי שם הוזכר הדין שטומאת הקבר עולה עד למעלה למרות שיש בארון חלל טפח על טפח, ורק דין זה הוא מדרבנן, ואין קשר לטומאה היוצאת לבתי הסמוכים.
2. אם חילוק זה נכון, למה לא חילק הרמ"א עצמו בין טומאה באותו בית לבין טומאה בבית סמוך, והזכיר את טומאת בית הפרס וארץ העמים.
3. בתחילת דבריו כתב הש"ך: "בבתי הסמוכים לבית שהמת בתוכו אף על פי שהן ג"כ טמאים כדלעיל סימן שעא ס"ד". השו"ע בסעיף ד מדבר על דין סוף טומאה לצאת, היינו אהל שכל פתחיו סתומים – כל הפתחים נטמאים, כי אנחנו אומרים שסוף טומאה לצאת. ואם נפתח פתח אחד, הוא בלבד טמא, וכל השאר טהורים

17 סימן רפה.

18 י"ט, ב.

19 ס"ק ב.

(ולדין זה מתייחס הש"ך בסוף דבריו). לכאורה היה על הש"ך להביא ראיה מסעיף א של אותו סימן ששם מופיע הדין הפשוט שטומאה עוברת מאהל לאהל ע"י פתח: "אסור לכהן ליכנס תחת אהל שהמת תחתיו, אפילו הוא גדול הרבה, ואפילו לבית אחר או לעליה אחרת הפתוחים לאותו בית בנקב שיש בו טפח על טפח, ובית לאותו בית, עד עולם".

4. בסוף דבריו כתב שדין סוף טומאה לצאת הוא מדרבנן: "וכשהבית שהמת בתוכו סתום מכל צד נמי ליכא בבתיים הסמוכים טומאה אלא מדרבנן משום דסוף הטומאה לצאת", ומשמע שאם הבית לא סתום מכל צד, הטומאה עוברת מדאורייתא. שאם גם כשיש פתח הטומאה מדרבנן, כפי שכתב בתחילת דבריו, למה צריך לחדש שדין סוף טומאה לצאת הוא מדרבנן, הרי כל דין טומאה עוברת מאהל לאהל הוא רק מדרבנן!

ג. האחרונים שחלקו על הש"ך

הראשון שהתייחס לדברי הש"ך הוא השערי אפרים²⁰ עמיתו, ובדבריו הקשה עליו את הקושיא הראשונה שהבאנו, שאין ללמוד מדברי הטור והב"י לענייננו. אותה קושיא הקשה המג"א²¹, ועוד העיר שם שגם דין סוף טומאה לצאת תלוי במחלוקת ראשונים כמוכא בב"י בסימן שעא (לקמן תתבאר נקודה זו בהרחבה).

החת"ס²² הקשה את שתי הקושיות האחרונות שהבאנו, ומכח זה יצא להגיה בדברי הש"ך ובמקום המילה 'ודוק', צ"ל 'ודוקא כשהבית שהמת בתוכו סתום מכל צד'. היינו, שאין כוונת הש"ך לומר עוד דין, שסוף טומאה לצאת הוא גם כן מדרבנן בלבד, אלא כוונתו היא לסייג את דבריו הראשונים ורק במקרה שכל הבית סגור מכל פתחיו והבית הסמוך לו נטמא מדין סוף טומאה לצאת, הטומאה היא מדרבנן בלבד²³.

20 סימן צג.

21 שמג ס"ק ב.

22 שו"ת חלק ב י"ד סימן שמ. לשונו שם: "טומאה הנמשכת ממקום למקום ע"י חור טפח לא עלה על דעת שום קדמון בעולם שיהיה רק דרבנן כי הלכה למשה מסיני הוא שיהיה חור טפח לענין טומאה כמו ג' על ג' בכל התורה ולא נימא ביה לבוד".

23 יש להעיר שלא רק את המילה 'ודוק' יש לשנות, אלא גם את המילה 'נמי' (לשון החת"ס היא: "והכי צ"ל: ודוקא כשהבית שהמת מונח בתוכו סתום מכל צד פי' אז היא מדרבנן אבל המשכת טומאה ע"י זיוי' וחורין דאורייתא היא". לא כל כך ברור אם הוא מתכוון להגיה גם את המשך הדברים, אבל מ"מ חייבים לומר כן לפי דרך זו). כמובן שהגהה כזו היא כבר הרבה יותר מחודשת וקשה לומר שהמעתיק טעה בין 'נמי' ל'אז', אלא אם נאמר שהמעתיק הראשון טעה בין 'ודוק' ל'ודוקא', ואח"כ הגיהו לומר 'נמי' במקום 'אז'. וכבר הרחקנו בהשערותינו יתר על המידה. ויותר קשה מדברי הש"ך בס"ק הבא: "וא"כ למ"ש בסמוך דהיכא דאינו באוהל עצמו אם המת רק בבית הסמוך לה ליכא אלא איסורא [דרבנן] אין צריך להקיצו, ואפשר לזה

בדרך זו הלכו גם החמד משה²⁴ והחכמת אדם²⁵ והסבירו שכוונת הש"ך היא רק לדין סוף טומאה לצאת שהוא מדרבנן, משא"כ טומאה העוברת בפתח טפח²⁶. האחרונים האלו אף הוסיפו להקשות על ההבנה הפשוטית מדברי הראשונים שמבואר בהם לא כך. החכמת אדם הביא ראייה מפורשת מדברי הרמב"ם²⁷:

"וכן אם נכנס לאהל טמא שנכנסה לו הטומאה לוקה, אף על פי שעצמה של טומאה בבית אחר, וכבר ביארנו כל האהלים שתכנס להן הטומאה או שתצא מהן ודין הסככות והפרעות, וכל הדברים המביאין את הטומאה והחוצצין בפני הטומאה, ואי זה מהן דין תורה ואי זה מהן מדבריהן הכל בהלכות טומאת מת, ושם ביארנו שאין עכו"ם מטמאין באהל ולפיכך קברותיהם טהורים ומותר לכהן ליכנס לשם ולדרוך על קברותיהם, ואינו אסור אלא שיגע בטומאה או שישאנה כמו שביארנו שם".

אם כן, מופרש להדיא בדברי הרמב"ם שגם טומאה העוברת מאהל אחד למשנהו דרך פתח טפח הינה מדאורייתא וכהן ילקה עליה. ודוחק רב מאוד עד בלתי ניתן לומר שכוונת הרמב"ם למלקות מרדות, וכמו שכתב בהמשך דבריו: "וכבר ביארנו... איזה מהן דין תורה ואיזה מהן מדבריהן...". שמלבד הדוחק הרב בלשון 'לוקה'²⁸, גם מבחינת הניסוח הכללי משמע שמדובר בדין גמור. וכן מפורש בדברי הרדב"ז²⁹ שכתב שמקור דברי הרמב"ם הם מפסוק: "אף על פי שאין המת באהל, שנאמר: 'כל הבא אל האהל'" (ועיין בשו"ת מאמר מרדכי³⁰), שכתב גם כן, שברמב"ם מפורש שהוא מדאורייתא, ולמרות שמהתורה לא משמע

דקדק הרב ומת עמו באוהל צריכים להקיצו". כאן כבר הרבה יותר קשה לומר שכוונתו רק לדין סוף טומאה לצאת.

24 סימן שיא.

25 כלל קנט דין ה.

26 לשון החכמת אדם: "וגם דברי הש"ך יש ליישב דכוונתו דאם הבית שהמת בתוכו טהור מכל צד דאז אין בבתים הסמוכים אלא טומאה דרבנן הואיל וסוף טומאה לצאת, דוק בדבריו. אף על גב דהלשון אינו מדוקדק, מוטב לומר כן משנאמר ששגג בזה בדבר דאיתא להדיא". כדברי האחרונים האלו כתב גם השערי תשובה באו"ח כן, ס"ק ה בשם דברי שמואל ושבת יהודה למהר"י עייאש.

27 הלכות אבל ג.ג.

28 עיין יד מלאכי כללי הרמב"ם, כלל י, שכתב שלשון 'לוקה' ברמב"ם הוא מדאורייתא. אמנם אח"כ ראיתי בשיעורי הגאון הרב אשר וייס שליט"א (חקת תשע"ו) שכתב ליישב את דברי הש"ך שכוונת הרמב"ם היא רק למכת מרדות, והביא ראייה מדברי הכס"מ (גירושין יא, יד) והר"י קורקוס (כלאים ט, ו) שפירשו את המילה 'לוקה' במכת מרדות. ונראה להעיר, ששניהם פירשו כך רק בגלל סתירות בדברי הרמב"ם עצמו, והכס"מ כתב שפירוש זה דחוק, וכן נראה שמפרש הר"י קורקוס רק בלית ברירה. ולמה להניח את הפשוט בדברי הרמב"ם ולשנותם.

29 שם.

30 הברשטט, סימן נו בסופו. נדפסה גם בספר נחל אשכול על ספר האשכול, חלק ב עמוד 187. בראש

כך כמו שכתוב: "כל אשר באהל יטמא" – ולא באהל אחר. מכל מקום, הלכה למשה מסיני שכך הוא³¹.

וכן מפורשים הדברים בספר האשכול³²:

"והיכא דמיחת מת בביתא, ופתיחא כוותא מן ההוא ביתא לביתא אחרינא וכן עד כמה בתי, ובכל חד מהני כוותיה איכא טפח על טפח, כל הני בתי אתסרו כלהו לכהנא למיעל בגוייהו, ומאן דעייל בהו בתר דאתרו ביה לוקה".

החת"ס הביא ראיה גם מדברי הריטב"א³³:

"ומאי טעמא דמאן דאמר אין לבוד באמצע דתנן ארובה בתוך הבית ובה פותח טפח טומאה בבית מה שבבית טמא. פי' בשיש בו חלל טפח שנעשה אהל, מה שכנגד ארובה טהור. שאין אויר נעשה אהל ואינו מצטרף עם הבית והטומאה יוצאת דרך ארובה שראויה לצאת משם, ולפיכך אין פתח הארובה טמא דומיא דבית שיש לו פתחים והמת עתיד לצאת עכ"פ באחד מהם. טומאה כנגד ארובה מה שבבית טהור. שאין אויר נעשה אהל לטמא בבית כלום אלא שבוקע ועולה כנגדו עד לרקיע".

הגמרא שם דנה בדיני סוכה שהם כמובן דיני דאורייתא, ומביאה ראיה מהלכות טומאה. הריטב"א הוסיף שהוא הדין בפתח של בית שהמת נמצא בו. בחידושו לכתובות³⁴ כתב שוב הריטב"א שטומאה זו מדאורייתא:

התשובה נכתב: "תשובה זו נראה שהיא דברי הרב הגאון מהר"י בעל פני יושע זצ"ל אב"ד דק"ק פפד"מ". אמנם עיין לקמן בדברי הפנ"י בחידושו למסכת ברכות שכתב שיש לו ראיות מדברי הרמב"ם שכן סובר שטומאה זו היא מדרבנן בלבד.

31 בספר חזו"ע (אבלות ב, עמוד כח) כתב שדעת הרמב"ם היא כש"ך, עפ"י דברי התוספתא (אהלות ה"א): "שאינ הנזיר מגלח אלא על טומאת המת בלבד", והסביר הראב"ד (טומאת מת יב, ו) "שאינ הנזיר מגלח אלא על גופו של מת" (אמנם דעת ר"ת היא שאין הלכה כתוספתא דמשבשתא היא). וכתב הרמב"ם בהלכות נזירות (ז, ה) שרק אם הנזיר היה עם הטומאה באהל אחד ה"ז מגלח, ודקדק הרב"ז (חלק א, תעו) שמשמע שעל טומאת פתחים אינו מגלח, וא"כ אין הכהן מוזהר על טומאת פתחים. וכיוון שכתב הרמב"ם (טומאת מת ג, ג) שכל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין טומאתה מהתורה, מוכח שסובר שטומאת פתחים הינה מדרבנן בלבד. על דברים אלו יש להעיר שמלבד מה שהקשה המשנה למלך שדברי הרמב"ם סותרים זא"ז ממקום אחר (נזירות ה, טו), גם על עצם הדקדוק של הרב"ז יש לומר, שכיוון שיש פתח בין החדרים, הם נחשבים 'אהל אחד', וכל כוונת הרמב"ם היא לומר שניזיר מגלח בטומאת אהל (בודאי שהרמב"ם עצמו כותב שלוקה).

32 חלק ב עמוד קפה.

33 סוכה יח, א ד"ה ומאי.

34 יז, א ד"ה מבטלין.

"מה שאמרו בפרק בתרא דכלאים בירושלמי (ה"א) תני אין מדקדקין במת ולא בכלאים בבית המדרש, רבי יוסי הוה יתיב ומתני והוה תמן מיתא מאן דנפיק לא א"ל כלום ומאן דיתיב לא א"ל כלום, ההיא לא לענין הוצאת המת היה אלא לענין כהן שהיה שונה בבית המדרש והיה שם אדם גוסס בסמוך, שעוברת הטומאה כשימות לבית המדרש, שאם רצה לצאת כדי שלא יטמא רשאי ואם רצה ליטמא מטמא כדי שלא יתבטל מתלמודו, דס"ל לבני מערבא דטומאת כהנים אפי' בטומאה דאורייתא נדחית מפני ת"ת, ופליג אגמרא דילן שלא התירו זה אלא בטומאה דרבנן כארץ העמים ובית הפרס".

אם כן, לסיכום חלק זה, דעת הרבה אחרונים לא כש"ך (ולפחות לא כהבנה הפשטית בו) והם: שערי אפרים, מג"א, חמד משה, חכמת אדם, חת"ס, דברי שמואל, שבט יהודה. וכן פסקו האבנינזר³⁵, הרב שלמה קלוגר³⁶, ערוך השלחן³⁷, המשנה ברורה³⁸, המהרש"ם³⁹ והאגרות משה⁴⁰. וכן מפורש בדברי הרמב"ם, האשכול והריטב"א, ועיין לקמן בדברי החת"ס שלמד כן גם בדעת רש"י.

ד. האחרונים שפסקו כש"ך

לעומת חבל האחרונים שחלקו על הש"ך, היו פוסקים שקיבלו את דבריו. החוות יאיר⁴¹ הביא את דבריו כדבר פשוט ולכן התיר לכהן לעבור דרך בית הפתוח לאהל המת כדי שלא ישאר בחצר בימות הקור, שכיון שזו רק טומאה מדרבנן, מותר לעבור על דבריהם במקום צער

35 יו"ד תסח. וכתב שם בחריפות: "סוף דבר הוא פשוט כל כך שלולא שקצת אחרונים כתבו להיפוך הי' חשיב אצלי בלוי הזמן שלא לצורך למיסר לן עורבא. ומעולם נצטערתי אם ימצא בדברי רבינו הגדול הש"ך ז"ל עמוד התוך שכל בית ישראל נשענים עליו דבר בטל כזה. ודרכי תמיד להפוך בזכותא דרב הש"ך באשר מזרעי' דש"ך קאתינא וכאן לא הי' פתחון פה. עתה ראיתי בחת"ס הוכיח שגם הש"ך לא הי' כוונתו כך. נתתי שמחה בלבי".

36 האלף לך שלמה סימן שיו. עיי"ש שכן מצרף את דעת הש"ך כסניף להקל.

37 שעב הלכה ב. וז"ל: "ודברים תמוהים הם (דברי הש"ך. י"ח) דכלל הש"ס והפוסקים נראה להדיא דכל דיני טומאה הוה הלכה למשה מסיני". הבאתי את הלשון החריפה בדברי הפוסקים (חת"ס, חכמ"א, אבני נזר וערוה"ש) להראות עד כמה תמוה בעיניהם היו דברים אלו.

38 קכו ס"ק יא וקכח ס"ק ח.

39 שו"ת חלק ב, רלג.

40 יו"ד א, רמח בסופו.

41 סימן קצא.

גדול וחשש סכנה שהכל חולים הם אצל צינה. כמו כן הביא בספר זכרון יוסף¹ את דברי הש"ך בלי כל חולק, וכן כתבו האליה רבה² והפמ"ג³.
 הפני יהושע⁴ כתב:

"והא דנקיט בירושלמי דהוי תמן מיתא על כרחך לאו בבית המדרש ממש היה המת אלא בבית או בשכונה הסמוך ליה והיינו כמ"ש הש"ך ז"ל ביו"ד סימן שעב ס"ק ב דבכהאי גוונא לא הוי אלא טומאה דרבנן ואף שבספר מג"א (באו"ח סימן שיא ס"ק יד ובסי' שמג ס"ק ב) כתב על הש"ך דלא דק, כבר הארכתי בקונטרס ליישב ולהעמיד דברי הש"ך על מכונן והבאתי ראיות ברורות לדבריו מסוגיית הש"ס דבבלי ודירושלמי ומלשון הרמב"ם ז"ל והאי ירושלמי דשמעתין נמי מוכרע הכי כדפרישית דאין שום סברא לומר שיסבור הירושלמי דמשום ביטול בית המדרש ידחה איסור טומאת מת דאורייתא בידים, כן נראה לי ברור".

הירושלמי התיר להטמא למת כדי לא לבטל תלמוד תורה, והבין הפנ"י שמדובר רק בטומאה דרבנן, שהרי וודאי איסור תורה לא ידחה מפני תלמוד תורה, והעמיד שמיירי בחדר סמוך וכדברי הש"ך. דרך זו, המסבירה את דברי הירושלמי בטומאה מדרבנן בלבד, כבר מופיעה במאירי⁵ ז"ל: "דהא דאמרינן בירושלמי שאין מדקדקין במת בבית המדרש, היינו כגון איסור אהל שבמת, ובטומאת סופרים, שהיה המת בשכונת בית המדרש". בספר חזון עובדיה⁶ כתב בשם המהדיר של ספר המאירי שכוונתו ג"כ כש"ך. אמנם בדברי המאירי עצמו לא מוכרח שסובר כן, ואפשר לפרש שמדובר בדין סוף טומאה לצאת (ועיין לקמן שדין זה מוסכם יותר). סוף דבר, אין ראייה ברורה מדברי הירושלמי כדברי הש"ך, אלא לכל היותר אפשר לפרש אותם שיתאימו לשיטה זו (ועיין לעיל בדברי הריטב"א בכתובות שכתב שדעת הירושלמי להתיר אף איסור תורה).

בחידושו לסוכה כתב הפנ"י⁷ שכן דעת רש"י:

"מה שכתב רש"י כאן בענין שהטומאה והטהרות הם תחת אהל אחד ממש שמביא טומאה מראש אחד לראש השני לטמא הטהרות שבצדן ולא כתב באותו ענין שמביא מבית זה לבית אחר, נראה לי דהיינו משום דרש"י סובר

1 יו"ד סימן כג.

2 קכו ס"ק ג.

3 קכח, מש"ז ס"ק ג.

4 ברכות יט, ב ד"ה אמר רב יהודה.

5 כתובות יז, א.

6 אבלות ב, עמוד ל.

7 י, א ד"ה בגמרא, וכן בדף כ, ב ד"ה וכן סוואר.

דמה שמביא הטומאה מבית זה לבית אחר כשפתוח לו בטפח על טפח אינו מדאורייתא אלא מדרבנן כמו שאבאר לקמן בריש פרק הישן (כ, ב) וכמ"ש הש"ך בהדיא ביו"ד שעב ס"ק ב ע"ש. וכמו שהארכתי בזה בקונטרס שלי בענין טומאת כהנים ובכמה מקומות בש"ס.

הפנ"י דקדק מדברי רש"י שפירש שהגמרא מדברת דווקא על אותו אהל ולא בהבאת טומאה מאהל אחד לשני, שרק באותו אהל הטומאה היא מדאורייתא. על דקדוק זה כתב החת"ס⁸: "ועייל פילא בקופא דמחטא להוציא כן מלשון רש"י סוכה (י, א) ור"פ הישן והוא דקדוק קלוש...". ועי"ש שמאריך לדון בראיות הפנ"י.

ה. הסבר דברי הש"ך

אחרי שראינו שהיו כמה מהפוסקים שכן קיבלו את דברי הש"ך להלכה, נותר עדיין לברר מנין לש"ך דין זה. הפנ"י, כאמור, כתב שיש מקור לדברים אלו מהתלמודים ומדברי הרמב"ם, ושהוא האריך בדברים בקונטרס שלו. אנו לצערנו לא זכינו לראות קונטרס זה, וכן לא מצאנו את המקור שעליו הצביע הפנ"י לומר הוא זה. אך מצאנו בדברי האחרונים שכתבו שטעמו של הש"ך הוא מסברא:

בשו"ת חלקת יעקב⁹ כתב לחלק בין פתח בגודל עד שלשה טפחים לבין פתח גדול יותר. שכל יסוד דברי הש"ך בנויים על ההנחה שמדאורייתא בפחות מג' טפחים אמרינן לבוד וחוצץ בפני הטומאה, משא"כ ביותר מזה שגם הש"ך יודה שטמא מדאורייתא. על דברים אלו יש להקשות, שמלבד מה שאין פשוטות דברי הש"ך מורין כן, שהרי הוא לא חילק כך, ואמר שבכל מקרה אין טומאה עוברת מחדר לחדר מהתורה, וזה לא דבר יוצא דופן שיש חור בגודל יותר מג"ט (חלון ודלת לדוגמה) בין חדר לחדר. אלא שהדבר תלוי לכאורה בהסבר דברי הגמרא במסכת סוכה¹⁰:

"מאי טעמא דמאן דאמר אין לבוד באמצע - דתנן: ארובה שבבית ובה פותח טפח, טומאה בבית - כולו טמא, מזה שכנגד ארובה - טהור. טומאה כנגד ארובה - כל הבית כולו טהור. אין בארובה פותח טפח, טומאה בבית - כנגד

8. שם.

9. יו"ד, רטו וכן כתב בפשוטות האג"מ יו"ד א, רמח וכתב שם: "ואף להש"ך הוא רק בטפח ולא בג' טפחים שיצא מדין לבוד עיין בחת"ס סי' ש"מ שהאריך בזה". אמנם בדברי החת"ס מפורש לא כך: "טומאה הנמשכת ממקום למקום ע"י חור טפח, לא עלה על דעת שום קדמון בעולם שיהיה רק דרבנן כי הלכה למשה מסיני הוא שיהיה חור טפח לענין טומאה כמו ג' על ג' בכל התורה דלא נימא ביה לבוד וכ"כ הריטב"א בסוכה יח, א דהל"מ היא". וצ"ע.

10. יח, א וציין אליה המג"א בקושיותיו על הש"ך.

ארובה טהור, טומאה כנגד ארובה - כל הבית כולו טהור. ואידך: שאני הלכות טומאה דהכי גמירי להו".

מפורש שלכו"ע לא אמרינן לבוד בהלכות טומאה מדאורייתא¹¹. אלא שרש"י פירש: "הכי גמירי להו - מסיני, דאין לבוד באמצע, ומהלכה לא גמרינן מידי אחריתי, אלא ההוא דאתמר ביה", ומשמע שמהצד כן אומרים לבוד גם בטומאה. אך יעויין בשו"ת חת"ס (הנ"ל) ובחידושי הרש"ש שכתבו שכוונת רש"י שאפילו באמצע לא אומרים לבוד בהלכות טומאה, אבל מן הצד לא הסתפקנו מעולם. וכן כתבו התוס'¹² כדבר פשוט שאין אומרים לבוד בהלכות טומאה בכל מצב. ואולי הש"ך למד שדברי רש"י הם כפשוטם, כפי שמדויק בלשון הגמרא, ורק באמצע לא אומרים לבוד. אמנם, עדיין צריך ביאור למה יש חילוק בין הצד לאמצע. ומ"מ, לפי דרך זו תצא לנו חומרא גדולה, שגם לפי הש"ך בחור הגדול מג' טפחים על ג' טפחים הטומאה תהיה בבית הסמוך מדאורייתא (לפי דעת החזו"א המחמירה מדובר בפחות משלושים ס"מ מרובעים).

בספר נשמת אברהם¹³ כתב בשם הגרשז"א שטעמו של הש"ך הוא שכיוון שרב העומד על הפרוץ "כל בית ובית (וה"ה כל חדר וחדר בבי"ח) יש לו דין נעול מן התורה ואין הטומאה עוברת". וצ"ב האם כוונתו כדברי האחרונים הנ"ל.

1. סוף טומאה לצאת

גם הדין השני שכתב הש"ך, שסוף טומאה לצאת הוא רק מדרכנן, כלל לא פשוט. דהנה באהלות¹⁴ שנינו:

"המת בבית ובו פתחין הרבה, כלן טמאין. נפתח אחד מהן, הוא טמא וכלן טהורים. חשב להוציאו באחד מהן או בחלון שהוא ארבעה על ארבעה טפחים, הציל על כל הפתחים".

11 בטעם הדבר נראה לכאור שדין לבוד נאמר בהלכות מחיצה בלבד אבל לא שהמחיצה חשובה כאטומה לכל דבר. ורק בדינים ששייכים למחיצות (סוכה ועירובין וכדומה) נאמר דין לבוד, ועיין בר"ן (ט, א מדפי הרי"ף) ושבת צז, א ובחידושים המיוחסים לר"ן שם, ואכמ"ל.

12 עירובין י, ב ד"ה עור.

13 חלק ב עמוד תקנח.

14 ז, ג.

וכתב הרע"ב:

"כולן טמאים - כל הכלים המונחים תחת המשקוף של פתח בחלל הפתחים מבחוץ כלן טמאים אף על פי שהפתחים נעולים, דגורו חכמים טומאה על המקום שהוא דרך יציאת טומאה, שסופו של מת לצאת דרך שם".

מקור דבריו הוא בדברי רש"י בביצה¹⁵, וכן כתבו הר"ש¹⁶, המאירי¹⁷ והמהרי"ט¹⁸. אך רש"י עצמו בדף לח, א כתב שדין סוף טומאה לצאת הוא הלכה למשה מסיני, וכן בעירובין¹⁹ כתב רש"י: "וטעמא ליכא, אלא הלכות טומאה הכי גמירי לה". התוי"ט באהלות כתב שכוונת רש"י והרע"ב ב'גזרת חכמים' היא שאמנם דין זה מהתורה, אך כיוון שהוא לא כתוב במפורש, הוא נקרא גזרת חכמים. מנגד, החזו"א²⁰ הסביר שכוונת רש"י שבאמת דין סטל"צ הוא מדרבנן בלבד, אבל עיקר דין טומאה שיוצאת הוא מהתורה (אמנם הוא התקשה מלשון רש"י בערובין). בשו"ת מכתם לדוד²¹ כתב שכן מדויק מדברי הרמב"ם²² שטומאה זו היא מהתורה.

החכמ"א²³ נקט כדבר פשוט שסטל"צ הוא מדאורייתא, וכן כתבו בקצור שלחן ערוך²⁴, ערוה"ש²⁵ וכן נראה שדעת המג"א²⁶ לפחות לחשוש לשיטה זו.

לעומתם, דעת הרבה פוסקים כש"ך, וכן הסכים המשנ"ב²⁷ שדין סטל"צ הוא מדרבנן בלבד. במכתם לדוד (הנ"ל) כתב דרך אמצעית, שיש הבדל בין פתח ראשון שהטומאה עתידה לצאת ממנו שהוא טמא מהתורה, לבין פתח שני שהוא טמא רק מדרבנן. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי²⁸. ולפי זה יהיה יותר מקום להקל אם המת יהיה בחדר בתוך חדר, וכן במטוס, לו יצויר שהמת יהיה בחדר פנימי בתא המטען.

15 י, א ד"ה כולם.

16 אהלות ג, ו.

17 ביצה שם.

18 חלק א סימן צו.

19 סח, א.

20 דמאי ט, כא.

21 יו"ד נא.

22 טומאת מת ז, ב.

23 קנט, ח.

24 רב, ו.

25 שעב, ב.

26 שמג, ב.

27 קכח, ח.

28 חלק ה קפד, תשובתו הופיעה בתחומין יט.

יש להעיר, שבמקרה בו המת נמצא בחדר תחת החדר שבו נמצא הכהן ויש פתחים המחברים את שתי החללים (תעלות אוורור וכד') שגודלם יותר מטע"ט, באנו למחלוקת הפנ"י והחת"ס (שנזכרו לעיל). דעת הפנ"י שכל עוד שהטומאה לא נמצאת תחת הפתח, אין הטומאה עוברת, אפילו לא מדרבנן. ודעת החת"ס, שאם הפתח פתוח, הטומאה עוברת מהתורה (עיקר מחלוקתם היא בבאור המשנה באהלות ג, ז 'ביב שהוא קמור', ואכמ"ל).

הכרעת פוסקי זמננו

בקרוב פוסקי זמננו מצאנו גישות שונות איך להכריע בסוגיא: בשו"ת שבט הלוי²⁹ כתב: "דכבר כתבו כולם דאין לצרף דעת הש"ך בזה (בש"ך בודאי יש ט"ס כמ"ש החת"ס ושאר פוסקים)". אמנם בספר חזון עובדיה³⁰ האריך להביא את דעות הפוסקים, ולמעשה נראה שנקט כדעת הנוה שלום והשואל ומשיב שכיוון שלדעת הראב"ד טומאת כהנים בזמן הזה מדרבנן בלבד, וכן לדעת הש"ך טומאה העוברת מחדר לחדר היא מדרבנן, נחשב הדבר לספק ספיקא ואפשר להקל במקום של כבוד הבריות וכדומה. דעת הגר"א וייס שליט"א³¹ להקל בכניסת כהנים לבתי חולים לצורך קבלת טיפול רפואי, על סמך דברי הש"ך, ובעיקר בחידושו שסטל"צ הוא מדרבנן, שזו המציאות בבתי חולים שהמת נמצא בחדר סגור (ועיי"ש שמצרף עוד סניפים להקל).

ז. סיכום

קולמוסים רבים נשתברו כדי להעמיד את דברי הש"ך. מלבד החידוש הגדול בדבריו, שלא מופיע בשום מקום, יש ראשונים מפורשים החולקים עליו. גם הטענה שיסוד דבריו בנוי על דין לבוד, צריכה ביאור. כמו כן, ראיותיו וההפניות שהוא מביא לא ברורות, ולכן כתבו רבים מהפוסקים שאין כוונתו לטומאה העוברת אלא רק לדין סוף טומאה לצאת ויש טעות סופר בדבריו. ולמרות שהיו פוסקים שנקטו למעשה כדבריו גם בטומאה עוברת, הם לא הביאו הוכחות והסברים (מלבד הפנ"י שכתב שהאריך בקונטרס להעמיד את דבריו, אמנם לא זכינו לראות קונטרס זה וכנ"ל), אלא כיוון דנפיק מפומיה דרבינו הש"ך כך - יש לסמוך על דבריו, בודאי במקום צורך. ומכיוון שכך, יותר היה נראה להחמיר בטומאה עוברת ולהחשיבה כדין תורה גמור, ובדין סטל"צ להקל במקום צורך להחשיבו כדרבנן, בפרט אם המת נמצא בחדר בתוך חדר. ולפי דברים אלו, קשה להקל על סמך דברי הש"ך בלבד בלי צירוף טעמים אחרים.

29 ה, קפד.

30 אבלות ב, הלכות טומאת כהנים, הערה יא.

31 בשיעור (חקת תשע"ו).